

**Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΡΙΔΑΚΗ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΔ.Δ.Δ.¹**

Ιωάννης Χ. Βούλγαρης

Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Γεώργιος Μαριδάκης και Ιωάννης Σπυρόπουλος δύο Έλληνες ιδιωτικοδιεθνολόγοι με μεγάλη επίδραση στη νομική θεωρία και την πράξη στην Ελλάδα, αλλά και με σημαντική διεθνή προβολή και απήχηση των θέσεών τους. *Αν και το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (ιδ.δ.δ.) είναι ο χώρος που ενώνει τους δύο αυτούς αείμνηστους Καθηγητές, διαφοροποιούνται σε πολλά σημεία και κυρίως στις επιστημονικές καταβολές και τελικές επιλογές τους, αλλά και στην μεθοδολογία που εφαρμόζουν στο χώρο συνάντησής τους, το ιδ.δ.δ.:*

Ο Ι. Σπυρόπουλος είναι παράλληλα και δημοσιοδιεθνολόγος, κλάδο στον οποίο αφιερώθηκε τελικά, ως Καθηγητής στην Ελλάδα (στα Παν/μια Θεσ/κης και Αθηνών) και διέπρεψε διεθνώς, με συμμετοχές του σε διεθνείς διασκέψεις και όργανα (Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης - ΟΗΕ). *Ο Γεώργιος Μαριδάκης ασχολήθηκε και ανέπτυξε εκτός του ιδ.δ.δ. και το αστικό δίκαιο, την ιστορία του δικαίου και το συγκριτικό δίκαιο, με διεθνή προβολή του στους χώρους αυτούς και ιδίως στο ιδ.δ.δ., με επανειλημμένες συμμετοχές σε διεθνείς διασκέψεις και διεθνή όργανα όπως Συνδιάσκεψη της Χάγης του Ιδ.δ.δ. (ΣΧΙΔΔ) και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α. Στρασβούργου) το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου και άλλα.*

Ο Ι. Σπυρόπουλος ασχολήθηκε στην αρχή της σταδιοδρομίας του έντονα με το ιδ.δ.δ. μέχρι και το 1940, ενώ αντιθέτως ο Γ. Μαριδάκης στην αρχή της επιστημονικής του διαδρομής, μέχρι και το 1933, ασχολήθηκε κυρίως με το αστικό και το ρωμαϊκό δίκαιο. Οι διαφορετικές αυτές καταβολές και διαδρομές των δύο αυτών μεγάλων Καθηγητών, στο χώρο όπου συναντώνται για ένα χρονικό διάστημα, δηλαδή το ιδ.δ.δ., είναι κατά ένα μέρος και ενδεικτικές δύο τάσεων στο χώρο αυτό διεθνώς, αλλά και δύο περιόδων στο ελληνικό ιδ.δ.δ. ειδικότερα.

Ο Ι. Σπυρόπουλος είναι από τους τελευταίους στην Ελλάδα, που παρά τη γενική απόρριψη της θεωρίας των «συγκρούσεων κυριαρχιών», *εξακολουθεί να εφαρμόζει εμμέσως ορισμένες λύσεις της. Έτσι, παρά τη διμεροποίηση των*

---

1. Κείμενο ομιλίας που δόθηκε στην Ημερίδα - Επιστημονικό Μνημόσυνο των Καθηγητών Γεωργίου Μαριδάκη και Ιωάννη Σπυρόπουλου, την Παρασκευή 18 Μαΐου 2007, στην Αίθουσα Τελετών του Εθνικού και Καποδιστριακού Παν/μίου Αθηνών. Εκτός από μερικές συμπληρώσεις στο κείμενο της ομιλίας, *άλλαξε και ο τίτλος, αφού η παρούσα μελέτη αναφέρεται, όχι μόνο στην «συμβολή του Γ. Μαριδάκη στο ελληνικό ιδ.δ.δ.», όπως ήταν ο αρχικός τίτλος της ομιλίας, αλλά και σε εκείνη του Ι. Σπυρόπουλου.*

μονομερών κανόνων σύνδεσης του αστικού νόμου του 1856, που είχε ήδη γίνει αποδεκτή όχι μόνο από τη θεωρία αλλά και την νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, ο Καθηγητής Σπυρόπουλος αποδέχεται την παραπομπή και μάλιστα την αναπαραπομπή ως μέσο συντονισμού των συστημάτων, ως κυριαρχιών: αυτό ιδίως σε θέματα προσωπικής κατάστασης. Επίσης, παρά την αποδοχή του ότι ο κανόνας σύνδεσης (η συνδετέα του έννοια ή το νομοτυπικό του κανόνα) περιλαμβάνει και αλλοδαπούς θεσμούς παραμένει οπαδός του νομικού χαρακτηρισμού *lege fori*.

Αντίθετα, ο Γ. Μαριδάκης εγκαταλείπει σχεδόν πλήρως την σύγκρουση κυριαρχιών και αποβλέπει στον συντονισμό των δικαίων και τη ρύθμιση των ιδ.δ. σχέσεων κυρίως με βάση αρχές του ιδιωτικού δικαίου. Σε αντίθεση με τη σύλληψη των «συγκρούσεων κυριαρχιών», η οποία για την εξεύρεση του συνδέσμου και του εφαρμοστέου δικαίου, χρησιμοποιεί αρχές του δημοσίου διεθνούς δικαίου (την ιθαγένεια για την άσκηση κυριαρχίας επί των προσώπων και την δημόσια τάξη για τη χωρική άσκηση κυριαρχίας και της οποίας τελευταίοι κύριοι εκπρόσωποι στην Ευρώπη ήταν ο Dicey στην Αγγλία, ο Mancini στην Ιταλία και ο Laurent στη Γαλλία, ο Μαριδάκης ακολουθεί νέα σύλληψη του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που βασίζεται στην κοινότητα δικαίων και επιλύει συγκρούσεις νόμων κυρίως με βάση αρχές του ιδιωτικού δικαίου: έτσι, επιχειρεί ανάλυση των θεσμών και των σχέσεων ιδιωτικού δικαίου για την εξεύρεση του πυρήνα τους και του συνδέσμου του (τοπικού ή ουσιαστικού) που υποδεικνύει το εφαρμοστέο δίκαιο. Την σύλληψη αυτή θεμελίωσαν κυρίως οι Wächter και von Savigny στην Ευρώπη και εν μέρει ο J. Story στις ΗΠΑ, μεταγενεστέρως δε είχε κι άλλους συνεχιστές, στη Γαλλία (Batilfol, Kegel), και στην Αμερική (Carrie, Cavers) με διάφορες αποκλίσεις. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή για την επίλυση των συγκρούσεων νόμων λαμβάνεται υπόψη η ρυθμιστέα σχέση: έτσι, ανάλογα αν στο νομοθέτη επικρατούν εννοιολογικές συλλήψεις (*Begriffsjurisprudenz - conceptual analysis theory*), η ρύθμισή της γίνεται με την εξεύρεση του εννοιολογικώς επικρατούντος στοιχείου και την τοποθέτησή του στο χώρο, για τον καθορισμό του τοπικού συνδέσμου και της έδρας (*Sitz*) της σχέσης. Αν, αντίθετα, ο νομοθέτης οδηγείται από την αντίληψη της σύγκρουσης συμφερόντων και την εξεύρεση του επικρατούντος συμφέροντος (*Interessenjurisprudenz - Conflict of interests theory*), τότε ως εφαρμοστέο υποδεικνύεται εκείνο από τα δίκαια με τα οποία συνδέεται η σχέση, που εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον αυτό (*better law - result selective rule*). Η θεωρία αυτή ιδίως με την πρώτη μορφή (εννοιολογική ανάλυση και τοποθέτηση της σχέσης στον χώρο με τοπικούς συνδέσμους), στα τέλη της δεκαετίας 1930 είχε επικρατήσει σε αρκετά συστήματα στην Ευρώπη, αν όχι πλήρως (μιάς και εξακολουθούσε να γίνεται αποδεκτή ευρέως η παραπομπή και ιδίως η αναπαραπομπή σε αρκετές περιπτώσεις), πάντως σε μεγάλο βαθμό με την καθιέρωση διμερών κανόνων

τοπικής σύνδεσης.

Τη σύλληψη αυτή του ιδ.δ.δ., που βασίζεται κυρίως στο ιδιωτικό δίκαιο και τον συντονισμό των δικαίων, επέβαλε και καθιέρωσε στην Ελλάδα ο Γεώργιος Μαριδάκης, μέσω του ΑΚ και των σχετικών διατάξεων των Γενικών Αρχών, ως μέλος της Επιτροπής Συντάξεως του Αστικού Κώδικα και Εισηγητής του Προσχεδίου των Γενικών Αρχών.

Στις λύσεις ιδ.δ.δ. του Σχεδίου του ΑΚ που συνέταξε ο Γ. Μαριδάκης έκανε κριτικές παρατηρήσεις ο Ιωάννης Σπυρόπουλος στη διάλεξη που έδωσε στις 3 Δεκεμβρίου 1937 στο Δ.Σ.Α. και που δημοσιεύθηκε στη συνέχεια στην *EEN 1937*, σελ. 817 επ. Σ' αυτές συμφωνεί κατά μεγάλο μέρος με τις λύσεις του Σχεδίου Μαριδάκη, εκτός από τον αποκλεισμό της παραπομπής και ιδίως της αναπαραπομπής: κατ' αυτόν ο αποκλεισμός τους δεν διευκολύνει τον διεθνή συντονισμό των συστημάτων και ιδίως αγνοεί την θέληση του εφαρμοστέου κατ' αρχή (αλλοδαπού) δικαίου, να μην εφαρμοστεί, αλλά και το όφελος για το ημεδαπό δίκαιο, να εφαρμοστεί αυτό κατ' αναπαραπομπή (βλ. ο.π. σελ. 820-821). Επίσης στέκεται κριτικός και απέναντι στον κανόνα ουσιαστικής επιλογής, που προτείνει ο Μαριδάκης στο άρθρο 20 του Σχεδίου, για τις σχέσεις μεταξύ γονέως και τέκνου, όπου επικουρικός, σε περίπτωση έλλειψης κοινής ιθαγένειας γονέως και τέκνου, εφαρμόζεται το ευνοϊκότερο για το τέκνο δίκαιο. Την λύση αυτή ο Σπυρόπουλος θεωρεί αθεμελιώτη κι αποκρουστέα (βλ. ο.π., σελ. 821)

Αν και ορισμένες από τις αρχικές προτάσεις του Μαριδάκη, στο Προσχεδίο του ως Εισηγητή των Γενικών Αρχών, άλλαξαν στη συνέχεια, τόσο στο Τελικό Σχέδιο της Επιτροπής, μετά κι από παρεμβάσεις και των άλλων μελών της, όσο και στο τελικό κείμενο του ΑΚ που τέθηκε σε ισχύ το 1940, μετά από ελαφρές τροποποιήσεις που επέφερε ο Γ. Μπαλής σε συνεργασία με τον Π. Βάλληδα (βλ. και μελέτη μας σε *Κριτ.Ε. 1966*, 180), τελικά ο Γ. Μαριδάκης άφησε στο τελικό κείμενο των διατάξεων του ιδ.δ.δ. του ΑΚ τα κύρια χαρακτηριστικά της σύλληψης αυτής του ιδ.δ.δ. και που συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1. Οι κανόνες ιδ.δ.δ. υποδεικνύουν την εφαρμογή, όχι μόνο ημεδαπού, αλλά και αλλοδαπού δικαίου (είναι διμερείς ή πλήρεις κι όχι μονομερείς ή ατελείς).

2. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως με την εξεύρεση των τοπικών συνδέσμων και προκύπτει από την εννοιολογική ανάλυση και την αξιολόγηση των στοιχείων της ρυθμιστέας σχέσης.

3. Αν και κατά κανόνα το ιδ.δ.δ. έχει εθνική προέλευση, τόσο ο εθνικός νομοθέτης, όταν καθιερώνει κανόνες ιδ.δ.δ., όσο και οι εθνικός δικαστής, όταν τους εφαρμόζει ιδίως προς συμπλήρωση κενών της νομοθεσίας, πρέπει να ενεργούν ως υπερκρατικά όργανα, όπως θα λειτουργούσε υπερκρατικός νομοθέτης, ή υπερκρατικός (διεθνής) δικαστής, στην συγκεκριμένη σχέση και υπόθεση. Αυτό οδηγεί τον μεν νομοθέτη στο να διατυπώνει τη ρυθμιστέα σχέση (νομοτυπικό του κανόνα) με τρόπο ώστε να περιλαμβάνει ευρύ φάσμα θεσμών και σχέσεων που

ισχύουν σε άλλα δίκαια (συγκριτικός νομοθετικός χαρακτηρισμός), το δε δικαστή στο να εφαρμόζει τον κανόνα σύνδεσης και σε σχέσεις που δεν προβλέπονται άμεσα στον όρο που εκφράζει τη ρυθμιστέα σχέση με αφηρημένο - γενικό τρόπο (δέσμη σχέσεων στο νομοτυπικό του κανόνα), όμως συνδέονται μ' αυτόν κατά την εννοιολογική τους συγκρότηση (περιορισμένος συγκριτικός δικαστικός χαρακτηρισμός, ή περιορισμένη συγκριτική μέθοδος υπαγωγής των πραγματικών περιστατικών – *facta* – στον προσήκοντα κανόνα *ιδ.δ.δ.*). Την λύση αυτή του, έστω και περιορισμένου, συγκριτικού νομικού χαρακτηρισμού εφαρμογής, απορρίπτει ο Σπυρόπουλος που υιοθετεί τον χαρακτηρισμό *lege fori* (βλ. άρθρο του σε ΑΙΔ 1938 σελ. 41 επ.).

4. Η πεποίθησή του, ότι μια τέτοια κατάρτιση και συγκρότηση από το νομοθέτη των κανόνων *ιδ.δ.δ.* και εφαρμογή τους από τα δικαστήρια αρκεί για τον συντονισμό των συστημάτων *ιδ.δ.δ.* και τη μείωση, αν όχι εξάλειψη, των συγκρούσεων σε 2^ο βαθμό, οδηγεί τον Μαριδάκη στην άποψη ότι *δε χρειάζονται άλλες μέθοδοι για τον συντονισμό στο πεδίο εφαρμογής τους*. Έτσι, καταλήγει στην απόλυτη και γενική απόρριψη της θεωρίας της παραπομπής (*renvoi*), τόσο ως περαιτέρω παραπομπή, όσο κι ως αναπαραπομπή, χαρακτηρίζοντάς την «νομικό σόφισμα» που ταλαιπωρεί την επιστήμη ως μη όφειλεν (βλ. Σχέδιο Γενικών Αρχών, σ. 152, αλλά και το σύγγραμά του, *ΙΔ.Δ., τόμ. Ι*, έκδ. Β', σελ. 275, όπου γίνεται λόγος για «νομικό τέχνασμα»). Την παραπομπή ο Γ. Μαριδάκης πολέμησε και σε διεθνές επίπεδο, τόσο στα πλαίσια του «Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου», με εισήγησή του στη Σύνοδο της Γενεύης το 1956 (τυπωμένο αντίγραφο της οποίας δώρησε το 1958 στον ομιλούντα, τότε ακόμη τεταρτοετή φοιτητή Νομικής Αθηνών, βλ. *INSTITUT DE DROIT INTERNATIONAL*, «Le renvoi en droit international privé», Rapport provisoire présenté par M. George S. Maridakis, «Généve», Février 1956, 37 σελ.), όσο και στα πλαίσια της ΣΧΙΔΔ, όπου ο Μαριδάκης άρχισε να συμμετέχει από το 1956, μετά την κύρωση του καταστατικού της από την Ελλάδα το 1955, δηλαδή από την VIII Σύνοδο, που έγινε το 1956: Έτσι, έντονη ήταν η παρέμβαση του Μαριδάκη για την αποφυγή της παραπομπής στην Σύμβαση που καταρτίστηκε κατά τη IX Σύνοδο της ΣΧΙΔΔ «για το εφαρμοστέο δίκαιο στον τύπο των διαθηκών» (1961) και που η Ελλάδα κύρωσε μόλις το 1983: ο περιορισμός στην εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου (*loi interne/Internal law*) οφείλεται κυρίως στον Μαριδάκη.

Όμως, αν και ο Μαριδάκης από την αρχή απέρριπτε την θεωρία της παραπομπής, το ίδιο δεν συνέβαινε και με άλλη θεωρία συντονισμού των συστημάτων, κατάλοιπο επίσης της σύγκρουσης κυριαρχιών, δηλαδή τη θεωρία της μείζονος εγγύτητας, που επικρατούσε σε πολλά συστήματα την εποχή κατάρτισης του Αστικού Κώδικα. Έτσι, ο Μαριδάκης την υιοθετεί αρχικά στο Προσχέδιο των Γενικών Αρχών που συνέταξε, επαναλαμβάνεται δε και στο Σχέδιο της Επιτροπής και συνίσταται στην εξαίρεση της εφαρμογής της *lex partialis*, για τις περιουσιακές

σχέσεις μεταξύ συζύγων ή μεταξύ γονέως και τέκνων και τις κληρονομικές σχέσεις, που αφορούν ακίνητα, «εφόσον το δίκαιο της τοποθεσίας των ακινήτων κηρύσσει εαυτό εφαρμοστέο». Η λύση αυτή δεν πέρασε στο τελικό κείμενο του ΑΚ του 1940, αλλά ούτε και στο κείμενο του Ελλ. Α.Κ., του 1945, του οποίου αποκλειστικός συντάκτης των διατάξεων ιδ.δ.δ. ήταν ο Μαριδάκης και ο οποίος τελικά απορρίπτει τη θεωρία αυτή της μείζονος εγγύτητας και στο σύγγραμμά του (βλ. ΙΔ.Δ.Δ., τόμ. Ι, έκδ. Β', σελ. 79-83).

Αποτέλεσμα της αντίληψης αυτής του Μαριδάκη, περί επεμβάσεως των εθνικών οργάνων (νομοθέτη - δικαστή) στο χώρο του ιδ.δ.δ. *ως οιοιεί υπερκρατικών οργάνων είναι και η σύλληψή του ως προς τα προδικαστικά ζητήματα ή προκρίματα στο ιδ.δ.δ.* Έτσι, αποκλείει την νομοθετική ρύθμισή τους, καθώς και εκείνη του νομικού χαρακτηρισμού, αφήνοντας ανοικτό το πεδίο ρύθμισής τους στις συγκεκριμένες περιπτώσεις από τα δικαστή και εφαρμοστή του δικαίου, που «με βάση τις γενικές αρχές του δικαίου και ιδίως εκείνη της επιείκειας, θα κρίνει αν επιβάλλεται να εφαρμοσθεί επ' αυτών το δίκαιο που υποδεικνύει το σύστημα του forum, ή εκείνο που υποδεικνύει το σύστημα της *lex causae* του κυρίου ζητήματος» (βλ. ΙΔ.Δ.Δ., τόμ. Ι, έκδ. Β', σελ. 301).

5. Τελικό χαρακτηριστικό της σύλληψης αυτής του ιδ.δ.δ., ως προερχόμενο από «οιοιεί υπερκρατικό όργανο», είναι ότι οι *κανόνες του έχουν όμοια εφαρμογή επί ημεδαπών και αλλοδαπών, με την καθιέρωσή στο άρθρο 4 του ΑΚ της αρχής ότι «ο αλλοδαπός απολαύει των και ο ημεδαπός αστικών δικαιωμάτων»*, αρχή η οποία εκφράζεται πληρέστερα στο άρθρο 13 ΕλλΑΚ του 1945, που είναι αποκλειστικά διατυπωμένο από τον Γ. Μαριδάκη και ορίζει «ο αλλοδαπός απολαύει καθ' όν λόγον και ο ημεδαπός, των δικαιωμάτων άτινα παρέχει εις αυτόν το δίκαιο το εφαρμοστέον κατά τους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (αστικά δικαιώματα)». Η λύση αυτή του Μαριδάκη επιβάλλεται επιπρόσθετα και *για λόγους αντίστοιχης μεταχείρισης των Ελλήνων της διασποράς από τα ξένα συστήματα*, με βάση την αρχή της αμοιβαιότητας που διέπει τη ρύθμιση των διεθνών σχέσεων.

Στον ίδιο στόχο, τους Έλληνες της διασποράς, και την υπαγωγή τους στο ελληνικό δίκαιο (εφόσον το επιθυμούν και προσφεύγουν στα ελληνικά δικαστήρια) και τη διατήρηση, έτσι, των νομικών δεσμών με την Ελλάδα, αποβλέπει και η *καθιέρωση σε μεγάλο βαθμό του δικαίου της ιθαγένειας*, για να ρυθμίσει την προσωπική κατάσταση και τις σχέσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Η ρύθμιση αυτή μετριάσθηκε, με την εφαρμογή του δικαίου της συνήθους διαμονής, ως επικουρικού συνδέσμου, σε περίπτωση που ελλείπει η κοινή ιθαγένεια, στις σχέσεις οικογενειακού δικαίου, μετά την μεταρρύθμιση με το ν. 1329/83 και εκείνη με τον 2447/ 1996, καθώς επίσης και με την εφαρμογή του δικαίου της κατοικίας και της συνήθους διαμονής από νεώτερα διεθνή κείμενα που συμπλήρωσαν μεταγενέστερα το ελληνικό ιδ.δ.δ. (Συμβάσεις της Χάγης - Κανονισμοί ΕΚ/ΕΕ). Βεβαίως, σχετικά με την *συνήθη διαμονή πρέπει εδώ να τονισθεί, πως οφείλεται*

στον Μαριδάκη η άποψη ότι ο όρος κατοικία ως σύνδεσμος στους κανόνες ιδ.δ.δ. (επικουρικός κατά το άρθρο 30 Α.Κ.) έχει ως περιεχόμενο το πραγματικό γεγονός της συνήθους διαμονής και όχι τη νομική έννοια της κατοικίας κατά το εσωτερικό δίκαιο. Την άποψη αυτή αποδέχεται σταθερά μέχρι σήμερα η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων.

Όμως δεν οφείλεται στον Μαριδάκη, αλλά στις απόψεις της εποχής του, τόσο διεθνώς όσο και κυρίως στην Ελλάδα, η *ανδροκρατική αντίληψη* που εξέφραζε η διατύπωση των κανόνων του ελληνικού ιδ.δ.δ. του Α.Κ. και οι ρυθμίσεις που καθορίζουν κυρίως ως εφαρμοστέο το δίκαιο του άνδρα (συζύγου ή πατέρα) στις σχέσεις οικογενειακού δικαίου, μέχρι και τις τροποποιήσεις τους με το ν. 1329/83, που διόρθωσε και την τυπική αυτή ανισότητα, των συνδέσμων που οδηγούν στο εφαρμοστέο δίκαιο.

Αντίθετα, *απηχεί όχι μόνο τις κρατούσες κατά την εποχή του απόψεις* μερίδας της θεωρίας στην Ελλάδα, (βλ. Γουλίμη, σε *Θ.ΞΑ (1950)*, σελ. 585 επ.) αλλά και προσωπικές απόψεις του Μαριδάκη η υποχρεωτική τέλεση του γάμου των Ελλήνων με ιερολογία (θρησκευτικό τύπο), ακόμη και στην αλλοδαπή που είχε ως αποτέλεσμα το ανυπόστατο ή την ακυρότητα του γάμου σε αντίθετη περίπτωση:

Ο Μαριδάκης ήταν άριστος γνώστης του Βυζαντινορρωμαϊκού δικαίου με το οποίο είχε πολύ ασχοληθεί, όχι μόνον στην αρχή της σταδιοδρομίας του, οπότε ίσχυε βάση του διατάγματος της Αντιβασιλείας (του 1835) ως θετικό δίκαιο, αλλά και μεταγενέστερα, όπου συνέχιζε να ασχολείται με την ιστορία του δικαίου, ρωμαϊκού και ελληνικού. Έτσι, την ιερολογία του γάμου που ιστορικά ανάγεται, ως θεμελιώδης προϋπόθεσης κατάρτισής του, στην Νεαρά του Λέοντος του Σοφού αριθμ. 89 του έτους 893 μ.Χ. και που επαναλαμβάνεται από το άρθρο 1367 του αρχικού κειμένου του ΑΚ το οποίο, κατά τον Μαριδάκη, περιείχε λανθάνοντα (μονομερή) κανόνα ιδ.δ.δ., που επιβάλλει την εφαρμογή του στους έλληνες ορθοδόξους, και διέπει το ουσιαστικό κύρος του γάμου, ενώ ο τύπος του γάμου θέλει να υπάγεται στο γενικό κανόνα του άρθρου 11 ΑΚ. *Τις απόψεις του αυτές* (για το γάμο ελλήνων στην αλλοδαπή, που θεωρούνταν ανυπόστατος αν δεν είχε ιερολογηθεί) ο Μαριδάκης *διετύπωσε ήδη κατά την σύνταξη του Προσχεδίου των Γενικών Αρχών, τις αποδέχθηκαν δε γενικά και τα άλλα μέλη της Επιτροπής*, με εξαίρεση τον Τριανταφυλλόπουλο, που υποστήριξε την εφαρμογή του *locus regit actum* γενικά για τον τύπο του γάμου και των ελλήνων και των αλλοδαπών. Αντίθετα, τα υπόλοιπα μέλη της Συντακτικής Επιτροπής ΑΚ δέχονταν την άποψη του Μαριδάκη για το ανυπόστατο του μη ιερολογηθέντος γάμου των Ελλήνων και στην αλλοδαπή, με *ελαφρά διαφοροποίηση του Δεμερτζή*, που δέχονταν τον μη ιερολογημένο γάμο στην αλλοδαπή ως άκυρο, με δυνατότητα αναδρομικής εγκυροποίησης, εφόσον εντός ορισμένου χρονικού διαστήματος ο γάμος αυτός ιερολογείτο στην Ελλάδα.

Οι απόψεις αυτές ως προς τη σχέση των άρθρων 11 και 13 ΑΚ (και 20, παρ. 1

και 24 ΕλλΑΚ) για την ιερολόγηση του γάμου των Ελλήνων, ακολουθήθηκαν κι από την νομολογία των Ελληνικών δικαστηρίων, (η οποία, ήδη και υπό το προηγούμενο καθεστώς του ν. του 1856, θεωρούσε το γάμο Ελλήνων που τελέσθηκε στην αλλοδαπή, χωρίς ιερολογία, άκυρο ως αντίθετο προς τη δημόσια τάξη) με συνέπεια οι μη ιερολογηθέντες γάμοι να θεωρούνται ανυπόστατοι και τα εξ αυτών γεννηθέντα τέκνα εξώγαμα.

Η διάσταση αυτή του νομικού χαρακτηρισμού δημιούργησε αρκετά προβλήματα για τους έλληνες μετανάστες και γι αυτό άλλαξε με το ν. 1250/1982: ο νόμος αυτός, εκτός από την γενική καθιέρωση και του πολιτικού γάμου (που ισχύει παράλληλα με τον θρησκευτικό) και την διασάφηση του εφαρμοστέου δικαίου στον τύπο του γάμου, με την ειδική διάταξη του άρθρου 13 § 1 β ΑΚ, στο άρθρο του 7 εγκυροποίησε αναδρομικά τους χωρίς ιερολογία τελεσθέντες γάμους ελλήνων στην αλλοδαπή σύμφωνα με το δίκαιο του τόπου τέλεσής τους με την προϋπόθεση ότι δεν είχε μεσολαβήσει άλλος έγκυρος γάμος. Βεβαίως, την εποχή που είχε τεθεί σε ισχύ ο ΑΚ δεν υπήρχαν πολλοί έλληνες μετανάστες, ώστε να δημιουργείται κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο όταν αργότερα δημιουργήθηκε με την αύξηση της μετανάστευσης των Ελλήνων, μετά το 1952, οδήγησε τον Μαριδάκη στο να μεταβάλλει την άποψή του περί ανυπόστατου του μη ιερολογηθέντος γάμου, σε άκυρο γάμο, που απαγγέλλεται από τα δικαστήρια. Ίσως, αν ο Μαριδάκης ζούσε το 1982 να μην ήταν αντίθετος με το ν. 1250/82 και την τροποποίηση του άρθρου 13 ΑΚ. Τον αείμνηστο Καθηγητή Γεώργιο Μαριδάκη χαρακτήριζε μία μεγάλη επιστημονική εντιμότητα, η οποία τον οδηγούσε να μεταβάλλει την άποψή του, όταν έπρεπε, μη εμμένοντας πεισματικά στις αρχικές του θέσεις, όταν αυτές δεν συμφωνούσαν πλέον με τις κοινωνικές καταστάσεις και το αίσθημα δικαιοσύνης.

Επίσης στον Γ. Μαριδάκη και το Σχέδιό του ιδ.δ.δ. του ΑΚ οφείλεται και η καθιέρωση και στο ελληνικό δίκαιο του αορίστου κανόνα του άρθρου 25 εδ. β' (το εξ όλων των ειδικών συνθηκών αρμόζουν στη σύμβαση δίκαιο, proper - law of the contract) που εφαρμόζεται επικουρικά ως lex contractus σε περίπτωση απουσίας της lex voluntatis των μερών. Μέχρι τότε εφαρμόζοταν συγκεκριμένος σύνδεσμος (κυρίως ο τόπος εκτέλεσης) που έθετε όμως προβλήματα στην εφαρμογή του, χωρίς να είναι και ο αμεσότερος και καλύτερος.

Ο Γεώργιος Μαριδάκης, που πέθανε τον Ιούνιο 1979, άφησε πίσω του ένα πολυσχιδές και πολύπλευρο επιστημονικό έργο, με το οποίο όχι μόνο διαμόρφωσε το σύγχρονο ελληνικό ιδ.δ.δ., όπως εξακολουθεί να ισχύει μέχρι και σήμερα, κατά μεγάλο μέρος και ιδίως ως προς την μεθοδολογία του, αλλά και την ανάμνηση ενός «ανθρώπου και επιστήμονα με ήθος, νου και μεγάλη μόρφωση», για να επαναλάβω εδώ αυτά που είπε ένας πρώην μαθητής του, ο αείμνηστος επίσης Κωνσταντίνος Καραμανλής, μόλις του ανήγγειλαν το θάνατο του Μαριδάκη (βλ. εφημερίδες Καθημερινή, Το Βήμα, Βραδυνή κ.λπ. της 6/6/1979). Και τα τρία χαρακτηριστικά

του αείμνηστου Καθηγητή, είναι γνωστά σε όλους όσους είχαν την τύχη και την τιμή να τον γνωρίσουν άμεσα κι από κοντά, αλλά και σε πολλούς άλλους.

Ο ομιλών τώρα για το δάσκαλό του, κρατάει στη μνήμη του, όχι μόνο την επιβλητική εμφάνισή του στην έδρα της διδασκαλίας, την καλλιέργεια του λόγου του και την συνεχώς ανανεούμενη και ενημερωμένη διδασκαλία, με μεταδοτικότητα που κέντριζε το ενδιαφέρον του ακροατηρίου του, για ένα μάθημα αρκετά δύσκολο και τεχνικό, αλλά επίσης και έναν άνθρωπο με αρχές, που ήξερε να δίνει απλόχερα τη συμπαράστασή του σ' όσους την είχαν ανάγκη και την άξιζαν.